

*Карпеко Н.М., к.держ.упр., доц., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0003-3420-7897*

Karpeko N., PhD, Associate Professor, Department of Management and organization in the field of civil protection, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

STATE SOCIAL POLICY INFLUENCE ON ECONOMIC SECURITY

У цій статті розглянуто основні принципи соціальної ринкової економіки, обґрунтовано невід'ємність економічного зростання і якості життя один від одного. Проаналізовано соціальна політика на сучасному етапі в Україні і основні соціально-економічні показники, що характеризують якість життя населення і стійкість розвитку країни. Оцінено взаємовплив соціальної політики, що проводиться, і економічної безпеки країни, а також їх взаємозалежність.

Ключові слова: державна соціальна політика, соціальний розвиток, рівень життя, економічна безпека, економічний розвиток.

This article examines the main principles of the social market economy, substantiates the inseparability of economic growth and quality of life. Social policy at the current stage in Ukraine and the main socio-economic indicators characterizing the quality of life of the population and the sustainability of the country's development are analyzed. The mutual influence of the implemented social policy and the economic security of the country, as well as their interdependence, are evaluated.

Keywords: state social policy, social development, standard of living, economic security, economic development.

Постановка проблеми. Все різноманіття наслідків соціально-економічної нерівності, різких соціально-економічних розривів і розшарувань, робить реалізацію заходів щодо зниження соціально-економічної нерівності, бідності, їх наслідків стратегічним напрямом діяльності будь-якої сучасної держави із соціально-орієнтованою економікою. В такій державі центральне місце приділяється людині, вирішенню її проблем, забезпеченню стабільного рівня доходів та покращенню якості життя для здійснення найважливішої мети діяльності держави – забезпечення економічної безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є визначення чинників впливу соціальної політики держави на економічну безпеку.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах економічна безпека є феноменом життя суспільства і має комплексну природу. Суспільно-господарські процеси протікають в прискореному темпі, і своєчасний облік між соціальними і економічними аспектами стає важливим моментом в розробці соціальної політики і грамотному розрахунку впливу на неї економічних чинників. Актуальність проведення соціальної політики держави полягає в тому, що вона спрямована, в першу чергу, на населення країни, яке повинне відчувати захищеність своїх інтересів, бути упевненим у своєму майбутньому, знати, що держава здатна це забезпечити. Основна мета статті полягає в дослідженні сучасної соціальної політики України, і її впливі на економічний розвиток і економічну безпеку.

Соціальна сфера є спільністю різних інститутів, соціальних процесів і стосунків, яка, впливаючи на економіку, у свою чергу так само і залежить від неї. Зворотна дія економіки на соціум може виражатися в підвищенні рівня життя, або призводити до негативних проявів, таким як забруднення довкілля, стреси, викликані прискоренням в образі життя і характері трудової діяльності. Соціальна політика реалізується через соціальну спрямованість економіки, її модернізацію, при якій забезпечується соціальна стійкість і стабільність усіх членів суспільства в умовах підвищення рівня і якості життя. Благополуччя суспільства виражається в таких значимих складових як, матеріальне благополуччя, здоров'я і безпека.

У мультикомпонентній структурі виділяють наступні показники:

- матеріального благополуччя (рівень доходу, житлові умови);
- фізичне благополуччя (стан здоров'я, самопочуття, особиста безпека);
- соціальне благополуччя у вузькому сенсі (міжособові стосунки, участь в житті соціуму, задоволеність своїм соціальним статусом і соціальними ролями);
- емоційне благополуччя (позитивне функціонування особи, особовий ріст, соціальна повага і статус, психічне здоров'я, стрес, вірування і переконання);

- професійне благополуччя (професійні компетенції, продуктивність праці), в даному випадку йдеться не стільки про наявність трудової зайнятості, скільки про можливість реалізувати себе в професії [2, с.119].

Сучасні реалії полягають в рості потреб, виснаженні ресурсів, збільшенні чисельності населення, що ставить перед главами держав необхідність рішення складних завдань : економічного зростання і економічної ефективності. Показник економічного зростання є значимим, коли він супроводжується соціальною стабільністю. Економічне зростання і якість життя за визначенням нероздільні один від одного. Нині проблеми якості життя притягають дослідників і є центром уваги в економічній науці. Об'єктами управління повинні виступати не лише продукція і послуги, але і процеси, якість життя, яка визнана міжнародним співтовариством однією з важливих ха-

рактеристик, що відбивають рівень розвитку і економічного зростання країн і народів.

Незадовільний розвиток соціальної сфери, ріст убогості, безробіття, пропуски в забезпеченні житлово-комунальними послугами населення, інші соціальні потрясіння в основному пояснюються економічними проблемами і помилками формування витратної частини бюджетів, коли на фінансування соціальних заходів передбачають необгрунтовано обмежені засоби.

Слід підкреслити очевидний взаємозв'язок економічної і соціальної сфери. Економіка служить матеріальним базисом соціального прогресу, а прогрес в соціальній сфері сприяє прискоренню економічного зростання, оскільки забезпечує якість умов функціонування робочої сили. При цьому необхідно мати на увазі :

- рішення соціальних завдань вимагає великих тимчасових і фінансових витрат. Так, ріст витрат на освіту і медицину принесе віддачу тільки через тривалий проміжок часу. Чи взагалі не дасть очікуваного результату. Отже, в цілях підвищення ефективності соціальних витрат необхідно мінімізувати економічно невиправдані соціальні витрати:

- у зв'язку з розширенням продуктивних сил зростає роль економіки в соціальній сфері і, як наслідок, зростають витрати на неї. Наприклад, із-за збільшення випадків виробничого і побутового травматизму, емоційних перевантажень і загроз інфекційних захворювань, потрібні додаткові витрати на лікування і відпочинок;

- одночасно з громадським прогресом соціалізація економічних ресурсів має позитивну тенденцію, ці ресурси використовуються в інтересах усіх шарів суспільства;

- в першу чергу, в структурі соціальних витрат збільшується доля витрат на освіту, наступними етапами засобу в об'ємах, що зменшуються, виділяють на забезпечення незаможних, охорону здоров'я, культуру, спорт і туризм [1, с.160].

Дія соціальної сфери на економіку безмежна. Це можна спостерігати, наприклад, в динаміці економічного зростання, в модернізації структури економіки, в об'ємах і структурі попиту і пропозиції, і так далі. Такі залежності необхідно враховувати в процесі планування.

По досвіду розвинених країн видно, що в сприятливих соціальних умовах ефективність витрачання ресурсів стає вище з причин підвищеної трудової мотивації, збільшення працездатності персоналу, поліпшення якості робочої сили. На підставі цих чинників підвищується продуктивність праці, йде скорочення непродуктивних витрат і плинності кадрів, швидше відновлюється енергія і сили, з'являється більше часу на продуктивну роботу.

Поліпшення умов праці за допомогою зниження шуму, підтримка комфортної робочої температури повітря в приміщенні, краща освітленість робочих місць дозволяють значно підвищити продуктивність праці. З цього

виходить, що фінансові витрати, спрямовані на поліпшення умов праці повністю окупаються і сприяють росту економічної ефективності. Соціальному розвитку і росту економічного ефекту сприяє збільшення долі витрат на створення робочих місць і підвищення рівня зайнятості населення. Ці витрати можуть виявитися несуттєвими в порівнянні з тим ефектом, який вони можуть принести. Але, у свою чергу, можливий випадок, коли витрати на додаткову освіту або перепідготовку кадрів зовсім не окупаються або окупаються лише їх мала частина.

Модернізація продуктивних сил веде до того, що круг потреб стає ширше, міняються способи їх задоволення, але, у свою чергу, розширення людських потреб є потужним стимулом розвитку продуктивних сил.

Поширення засобів масових комунікацій привело до того, що розширення потреб посприяло створенню нових механізмів. Під зовнішнім впливом сукупний споживчий попит в менш розвинених країнах сконцентрувався на тих товарах, виробництво яких вимагає більш високі технічні стандарти. Виник «демонстраційний ефект», при якому в менш розвинених країнах економічне зростання і розвиток не встигають за стрімким збільшенням матеріальних потреб суспільства. У результаті, нині немало країн, де спостерігається поглиблення розриву між рівнем розвитку виробництва і характером потреб. Цей ефект є перешкодою для економічного розвитку, також росте соціальна напруженість.

При проведенні соціальної політики потрібний зважений підхід, при якому буде можливість активно впливати на економічне зростання і бюджетну політику і, що важливо, на економічну безпеку особи, суспільства і держави. Рішення проблем з розвитком виробництва здатне позитивно впливати на економічну стабільність України і її регіонів. З цим так само пов'язано питання формування прибуткової частини бюджетів різних рівнів, дефіциту фінансів і грошових ресурсів, що стосується і реалізації соціальної політики [5, с. 63]. Прикладом взаємозв'язків економічного і соціального зростання, може виступити плановане підвищення мінімальної заробітної плати в 2024 році. Згідно із Законом України “Про Державний бюджет України на 2024 рік” від 09.11.2023 р. № 3460-ІХ 24 жовтня, розмір МРОП складе 100% величини прожиткового мінімуму працездатного населення за другий квартал попереднього року. По прожитковому мінімуму за другий квартал кожного року МРОП встановлюється не випадково: в цей час, навесні, до отримання літнього і осіннього урожаю, фіксуються найвищі ціни на продукти, тобто і прожитковий мінімум в цей період вищий. Тому і було прийнято рішення при встановленні МРОП орієнтуватися саме на ці місяці.

У процентному співвідношенні ріст складе 7,5%, майже в два рази більше прогнозованої інфляції. Передбачається, що ця зміна дозволить зміцнити економічну стабільність. Також говориться про те, що ця міра допоможе притягнути молодь до спеціальностей, які зараз є дефіцитними. Йде-

ться зокрема про професії токаря, слюсаря, водія большегрузов і сільгосптехніки.

В той же час, від МРОП залежить розмір лікарняних, виплат з безробіття і догляду за дитиною до півтора років. Залежність пряма, тобто якщо росте показник МРОП, ростуть і соціальні виплати.

Збільшення мінімального розміру оплати праці повинне стати важливим інструментом легалізації ринку праці. МРОП повинен рости, оскільки це сприяє частковій легалізації зайнятості. На 2021 рік є різні дані про громадян, які отримують зарплату в конвертах. Нерідко бувають ситуації, коли працівник отримує офіційну зарплату у розмірі МРОП, а основну частину — в конверті. Зі збільшенням мінімального розміру оплати праці «конвертна частина» виплати скорочуватиметься, а легальна — зростати, завдяки чому збільшуватимуться і податки на доходи фізичних осіб.

Таким чином, третина бюджетних витрат повинні повернутися у бюджетну систему у вигляді сплати страхових внесків до державних позабюджетних фондів і податку на доходи фізичних осіб. Також, ріст МРОП сприятиме зниженню соціальної нерівності [4, с.118].

Згідно Європейської соціальної хартії, захищаючої соціально- економічні права громадян, величина мінімального розміру оплати праці повинна складати приблизно 40% від середньої заробітної плати в країні. Існує соціальний підхід до визначення і оцінки якісного економічного зростання, а саме поняття «Соціальна результативність росту», яке має на увазі ріст рівня і якості життя населення, усунення високої поляризації населення по доходах за допомогою справедливого розподілу результатів економічного зростання і підтримку допустимого стану довкілля або ж його поліпшення. Усе це вимірюється показниками наступними показниками: 1) соціально-економічній ефективності (динаміка ВВП на душу населення); 2) соціальній ефективності (динаміка долі особистого споживання, особистого доходу, що розташовується, у ВВП); 3) децильні коефіцієнти (диференціація доходів, що виражає співвідношення між середніми доходами 10% населення з найбільш високими доходами і середніми доходами 10% найменш забезпечених громадян); 4) характеристиками стану довкілля, екологічно чистого виробництва.

Усі ці компоненти якості економічного зростання тісно пов'язані між собою і не можуть розглядатися окремо. А саме, в країні можуть робити товари високої якості, що при цьому не мають відношення до продукції високотехнологічних галузей; не виключено, що якщо вироблена в країні продукція є високотехнологічною і має високий попит на світовому ринку, то навіть при цьому якість життя населення може залишатися на низькому рівні. Можна припустити, що у зв'язку з нинішньою політичною і економічною нестабільністю його ріст частково стався тільки за рахунок динаміки рівня цін.

Економічна безпека – це такий стан національної економіки, при якому забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх та зовнішнім загрозам, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави. Економічна безпека є найважливішою складовою структури національної безпеки країни, але її неможливо розглядати, не зважаючи на економічну безпеку регіону. На економічну безпеку держави впливають різні детермінанти, серед яких можна виділити великі групи факторів, що класифікуються з різних напрямів впливу. Соціальне середовище виступає як важливий чинник у сфері механізму забезпечення економічної безпеки. Характер загроз та небезпек у соціально-економічній сфері має свої характерні особливості та якісні відмінності, а сама соціальна сфера як напрям національної безпеки інтегрує такі аспекти безпеки особистості, суспільства та держави, як загальносоціальний, соціально-економічний, соціально-політичний, соціалізаційний та ін.

Національні інтереси країни в області економіки виступають інтересами у соціальній сфері, і в загальній формі повинні виражатися в політику держави щодо забезпечення прийняттого та справедливого рівня життя населення.

Національні інтереси у соціально-економічній сфері, орієнтовані на забезпечення високого рівня життя населення, відображаються в динаміці грошових доходів населення та їх співвідношенні з прожитковим мінімумом, рівні споживання продовольчих та непродовольчих товарів, ступеня майнової диференціації населення, рівні зайнятості, доступності для всіх верств населення високоякісних послуг охорони здоров'я, освіти [3].

Нині пріоритетом національної безпеки має стати захист інтересів не просто держави, а особистості та суспільства всередині держави, оскільки внутрішня загроза національної безпеки походить не тільки від факторів, що послаблюють державу, а й від факторів, що послаблюють громадянське суспільство:

- соціально-економічні кризи, зниження рівня якості життя, у тому числі й поза межна соціальна нерівність.

Тому вирішення соціальних протиріч, мінімізація суспільно неприйнятної соціальної нерівності – один із найважливіших факторів забезпечення соціальної стабільності та як наслідок національної безпеки суспільства

Висновки. На підставі приведеного вище дослідження можна зробити висновок, що соціальна політика і економічна безпека тісно пов'язані між собою, тому питання соціальної політики, особливо ті, що спрямовані на довгострокову перспективу, не можна розглядати окремо від перспектив економічного розвитку країни. У разі низьких темпів економічного зростання, соціальна політика не буде ефективною, тобто без зв'язку соціальних перетворень з економічними, націленими на досягнення динамічного розвитку суспільства, соціальна політика приречена на невдачу. Це пояснюється тим,

що за часів економічного спаду, при якому виникає ряд негативних явищ, таких як інфляція, економічна криза, зниження реальних доходів населення, що стає наслідком недоотримання засобів державним позабюджетними фондами, які забезпечують соціальний захист нужденних громадян. У свою чергу, соціальна політика є одним з ключових чинників економічного зростання, тобто якщо економічне зростання не зв'язане з ростом добробуту населення країни, то у людей стає все менше мотивації до ефективної економічної діяльності. Поза сумнівом, приведення в життя вище розглянутих проєктів в державній соціальній політиці дозволить підвищити економічний добробут і зміцнить економічну безпеку населення і держави.

Список використаних джерел:

1. Антонюк В. П. Світові тенденції у розвитку соціально-трудових відносин як виклики для України. Соціально-трудова сфера: сучасний стан, проблеми та стратегічні напрями розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернетконф., 14-16 листоп. 2017 р. Київ : КНЕУ, 2017. С. 160-162.
2. Карпеко Н.М., Кравченко А.О. Проблеми оптимізації механізмів державної політики в соціальній сфері сучасної. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління Випуск 1(18). 2023. С. 118-125.
3. Коваль Л. А. Особливості розвитку соціально-трудових відносин в сучасних умовах. Ефективна економіка. 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua..>
4. Мних М.В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС. Український соціум. 2015. № 3 (54). С.114-124.
5. Морщ Я. І. Реалізація фіскальної та соціальної політики України: точки дотику з реальністю / Я. І. Морщ // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2017. – № 2 (95). – С. 62-66.

References:

1. Antoniuk V. P. Svitovi tendentsii u rozvytku sotsialno-trudovykh vidnosyn yak vyklyky dlia Ukrainy. Sotsialno-trudova sfera: suchasnyi stan, problemy ta stratehichni napriamy rozvytku : materialy mizhnar. nauk.-prakt. internetkonf., 14-16 lystop. 2017 r. Kyiv : KNEU, 2017. S. 160-162.
2. Karpeko N.M., Kravchenko A.O. Problemy optymizatsii mekhanizmiv derzhavnoi polityky v sotsialnii sferi suchasnoi. Visnyk NUTsZ Ukrainy. Seriiia: Derzhavne upravlinnia Vypusk 1(18)2023. S. 118-125.
3. Koval L. A. Osoblyvosti rozvytku sotsialno-trudovykh vidnosyn v suchasnykh umovakh. Efektyvna ekonomika. 2015. No.2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua.>
4. Mnykh M.V. Sotsialna polityka nashoi derzhavy v umovakh asotsiiovanoho chlenstva Ukrainy v YeS. Ukrainyskyi sotsium. 2015. No.3 (54). S.114-124.
5. Morshch Ya. I. Realizatsiia fiskalnoi ta sotsialnoi polityky Ukrainy: tochky dotyku z realnistiu / Ya. I. Morshch // Derzhava ta rehiony. Seriiia: Ekonomika ta pidpriemnytstvo. – 2017. – No.2 (95). – S. 62-66.